

Vedrana MARKOVIĆ*

MUZIČKO OBRAZOVANJE SLIJEPIH I SLABOVIDIH OSOBA U CRNOJ GORI OD SREDINE XX VIJEKA DO DANAS

Sažetak: Slijepi i slabovidni učenici predstavljaju dio populacije učenika sa posebnim obrazovnim potrebama. Iako mnogi međunarodni i domaći dokumenti garantuju svima jednaka prava kada je u pitanju sticanje obrazovanja, pa tako i muzičkog, učenicima sa vizuelnim hendikepom je put sticanja profesionalnog muzičkog obrazovanja na mnoge načine otežan. U radu je dat prikaz razvoja muzičkog obrazovanja slijepih i slabovidnih osoba u Crnoj Gori od svojih početaka, kroz institucije kao što su Dom za slijepe u Risnu, preko Zavoda za školovanje i profesionalnu rehabilitaciju invalidne djece i omladine u Podgorici, do savremenog doba, u kojem je izvjestan broj učenika sa vizuelnim hendikepom, koji je još uvijek veoma mali, uključen u rad muzičkih škola. Kratak osvrt dat je na sadržaje različitih nastavnih programa, sa posebnim akcentom na vannastavnim muzičkim aktivnostima. Ukazano je na potrebu da inkluzivno muzičko obrazovanje u muzičkim školama u Crnoj Gori postane realnost. Sa tim ciljem date su smjernice mogućeg razvoja i napretka kada je u pitanju sticanje profesionalnog muzičkog obrazovanja slijepih i slabovidnih učenika.

Ključne riječi: *muzičko obrazovanje, učenici sa oštećenjem vida, posebne obrazovne potrebe, inkluzivno obrazovanje*

Uvod

SAGLEDAVAJUĆI aktuelno stanje u muzičkoj pedagogiji u Crnoj Gori, suočavamo se sa činjenicom da je vrlo mali broj djece sa oštećenjem vida uključen u proces sticanja muzičkog obrazovanja kroz redovno školovanje u osnovnim

* Mr Vedrana Marković, docent, Univerzitet Crne Gore, Muzička akademija, Cetinje

muzičkim školama. Primjera radi, u školskoj 2013/14. godini u Umjetničkoj školi za muziku i balet „Vasa Pavić” u Podgorici školuje se jedan učenik sa oštećenjem vida u osnovnoj, i dva učenika u srednjoj muzičkoj školi. Izvjesno iskustvo u proteklih nekoliko godina imaju i u Školi za osnovno i srednje muzičko obrazovanje „Vida Matjan” u Kotoru, dok u ostalim sredinama nemaju nikakvo iskustvo u radu sa učenicima oštećenog vida. Kada je u pitanju visoki nivo muzičkog obrazovanja, jedan student sa oštećenjem vida na Muzičkoj akademiji na Cetinju predstavlja usamljen slučaj od njenog osnivanja 1980. godine. Postavlja se pitanje: kako je moguće da je zanemarljivo mali broj djece sa vizuelnim hendikepom u Crnoj Gori zainteresovan za muzičko obrazovanje? Realna je pretpostavka da procenat muzikalne slijepe i slabovide djece odgovara procentu muzikalne djece u opštoj populaciji. Rezultati istraživanja sprovedenog 2010. godine u Zavodu za školovanje i profesionalnu rehabilitaciju invalidne djece i omladine u Podgorici pokazali su da preko 50% ispitanika posjeduje muzičke sposobnosti, koje se, nažalost, ne razvijaju na adekvatan način.¹ Zašto je tako malo učenika sa oštećenjem vida u muzičkim školama? Da li odgovornost leži u njihovom neposrednom okruženju, gdje se njihove muzičke sposobnosti ne prepoznaju na vrijeme, ili na pedagozima koji nemaju razumijevanje za specifične obrazovne potrebe slijepe i slabovide djece?

Počeci muzičkog obrazovanja slijepih i slabovidih osoba u Crnoj Gori

Muzičko obrazovanje slijepih i slabovidih osoba u Crnoj Gori nema tako dugu tradiciju kao što je to slučaj sa zemljama u neposrednom okruženju ili u Evropi. To je svakako povezano sa opštom slikom nerazvijenog muzičkog života u crnogorskoj prošlosti, kao i sa relativno kratkom tradicijom muzičke pedagogije. Da bismo dali istorijski prikaz razvoja muzičkog obrazovanja slijepih i slabovidih osoba na prostoru Crne Gore, vratićemo se u period kada se u Crnoj Gori osniva prva ustanova za školovanje slijepih i slabovidih osoba — Dom za slijepe u Risnu, koji je sa radom počeo 1. januara 1947. godine.

Kao i u redovnim osnovnim školama, u Domu je od prvog do četvrtog razreda nastava bila razredna, a od petog do osmog razreda osnovne škole predmetna, što je stvaralo uslove za efikasniji individualni rad. Nastavni predmet

¹ Vedrana Marković, „Ispitivanje muzičkih sposobnosti slijepe i slabovide djece u Zavodu za školovanje i profesionalnu rehabilitaciju invalidne djece i omladine u Podgorici”, *Zbornik radova XII pedagoškog foruma* Beograd: Fakultet muzičke umetnosti, 2010 (str. 241–248).

Muzičko vaspitanje uveden je prvi put u nastavnu praksu na osnovu odluke koja je donesena na savjetovanju tiflopedagoga u Zemunu 1952. godine. Tako se pod okriljem ovog predmeta i u Domu u Risnu sa učenicima počela izvoditi individualna nastava prema sklonostima za pojedine instrumente. Time su postavljeni temelji muzičkom obrazovanju slijepih lica u Crnoj Gori.

Prvi profesor muzike u Domu za slijepe bio je Ivan Odobašić. On je u Risnu došao 1951. godine, iz Zemuna. Njegovim zalaganjem nabavljeni su muzički instrumenti i počela je organizovana i planski vođena nastava. Odobašić je odmah počeo sa pripremom muzičkih programa, tako da je već 1952. godine, povodom obilježavanja stogodišnjice smrti Luja Braja, gostovala grupa đaka — muzičara Doma po mjestima Boke i na Cetinju, a 1953. godine su učenici Doma za slijepe iz Risna i štíćenici Doma gluvi u Kotoru gostovali sa pripremljenim programima po svim većim mjestima Crne Gore. Bio je to vrlo uspješan niz gostovanja kojima su djeca oštećenog vida pokazala svoje muzičke sposobnosti i umijeća. Posjetioci su bili oduševljeni muziciranjem slijepe djece. Kasnije su učenici Doma u Risnu gostovali u mnogim mjestima Crne Gore, pretežno sa muzičkim programima. Zapaženu turneju po gradovima Crne Gore imali su 1957. godine, kada su se na klaviru mogle čuti kompozicije Šumana i Mocarta u izvođenju slijepih učenika. Pored klavira, učenici su svirali i harmoniku i druge instrumente. Pojedini su nastavljali školovanje u srednjim muzičkim školama,² a neki i na muzičkim akademijama.³ Nakon preseljenja u Titograd, početkom januara 1966. godine, ustanova djeluje pod nazivom Zavod za školovanje i profesionalnu rehabilitaciju invalidnih lica, a muzičkom vaspitanju se pridaje još veći značaj. Sa muzičkim priredbama se gostuje u Kolašinu, Prijepolju, Novoj Varoši, Pljevljima, Rudom. Održavaju se koncerti za građane i posebno za djecu školskog uzrasta. Zapažene uspjehe postižu hor i tamburaški orkestar. Krajem šezdesetih godina raznovrsne programe, koji su bili sastavljeni od recitala, recitacija, horskih pjesama, numera koje je izvodio tamburaški orkestar, tačaka solo pjevača i skečeva, zajednički su pripremali učenici Osnovne škole za slijepu, slabovidu i tjelesno-invalidnu djecu i članovi organizacije Saveza slijepih iz Titograda. Sve nastupe je bilježila dnevna štampa i Radio Titograd, koji je dvije emisije Radio Kekeca posvetio učenicima Zavoda.⁴

² Od učenika starije generacije Srednju muzičku školu u Titogradu završili su još i Marija Vujović i Branko Nikolić.

³ Radenko Bojović.

⁴ Grupa autora: *Zavod za školovanje i profesionalnu rehabilitaciju invalidne djece i omladine — pedeset pet godina pedagoškog i humanog rada*, Podgorica: Zavod za školovanje i profesionalnu rehabilitaciju invalidne djece i omladine Podgorica, 2003.

Uspješan rad tamburaškog orkestra i već tradicionalno sviranje učenika sa oštećenjem vida na ovim instrumentima nastavio je, nakon odlaska Ivana Odobašića u penziju, nekadašnji učenik Zavoda profesor Radenko Bojović. Na brojnim gostovanjima su postizani veliki uspjesi. Na majskoj smotri u Titogradu 1973. godine tamburaški orkestar Zavoda osvojio je drugo mjesto, a specijalne nagrade 1970. i 1975. godine. Mnogi programi su pripremani u saradnji sa Klubom Saveza slijepih i izvođeni širom Crne Gore.

Nastavni programi po kojima se realizovala nastava Muzičkog vaspitanja sa slijepim i slabovidim učenicima uvijek su se bazirali na programima koji su važili i za učenike tipičnog razvoja, naravno, uz nužno prilagođavanje nastavnih metoda i nastavnih sredstava. Posebnim dijelom programa bile su definisane vannastavne muzičke aktivnosti. Tu je najznačajnije mjesto pripadalo horu, čiji su članovi mogli biti učenici od IV do VIII razreda. Probe su se održavale dva puta nedjeljno. U okviru Zavoda je gotovo uvijek postojao i orkestar, koji je bio sastavljen od tamburaških instrumenata, harmonika, gitara, mandolina i dr. Probe orkestra su se održavale takođe dva puta nedjeljno. Naročito je bila naglašena važnost uključivanja što većeg broja muzikalne djece oštećenog vida u rad ovih školskih sekcija, jer se tako zadovoljavala njihova težnja za bavljenjem muzikom.

Uvidom u neke od starih nastavnih programa,⁵ može se zaključiti da je veliki dio nastave bio namijenjen razvijanju vokalne tehnike i pjevanju. S druge strane, čini nam se da veliki obim predviđenog teorijskog znanja koje je učeniци trebalo da usvoje nije u skladu sa realnim mogućnostima učenika prosječnih muzičkih sposobnosti, niti u skladu sa realnim ciljevima koje treba postaviti u okviru predmeta Muzičko vaspitanje u osnovnoj školi. Ovaj period nastave karakteriše odsustvo udžbenika na Brajevom pismu, ali zato veliki entuzijizam nastavnog kadra i borba za što bolji kvalitet nastave.

Danas se nastava predmeta Muzička kultura sa učenicima oštećenog vida odvija po planu i programu koji važi za osnovne škole u Crnoj Gori.⁶ U saradnji sa Zavodom za udžbenike i nastavna sredstva u Podgorici, svi udžbenici za ovaj predmet štampani su na Brajevom pismu, što čini neophodan preduslov za uspješno odvijanje nastave.

⁵ Najstariji dokument ove vrste u arhivi Zavoda datira iz 1959. godine i predstavlja Nastavni plan i program za osnovnu školu u Narodnoj Republici Crnoj Gori, donesen na Savjetu za prosvjetu NR Crne Gore na sjednici od 16. juna 1959. godine, broj 01–1500/59. Takođe, sačuvan je i Nastavni plan i program za osnovnu školu za slijepu i slabovidu djecu, koji je utvrđen na sjednici Pedagoškog savjeta SR Crne Gore od 12. 06. 1968. godine.

⁶ Nastavni plan i program za Muzičku kulturu, Zavod za školstvo Crne Gore, Podgorica, 2011.

Nastavni kadar

Važnu ulogu u procesu sticanja muzičkog obrazovanja slijepih i slabovidih učenika imaju muzički pedagozi. Zato će u nastavku biti pomenuti nastavnici predmeta Muzička kultura, koji su svojim radom i ogromnim ličnim zalaganjem doprinijeli, ili još uvijek doprinose, muzičkom obrazovanju slijepih u Crnoj Gori.

Prvi nastavnik muzičkog vaspitanja u Zavodu za slijepu u Risnu bio je već pomenuti profesor Ivan Odabašić. I sam slijep, bio je dobro upućen u posebnosti rada sa muzički obdarenom slijepom i slabovidom djecom. Generacije učenika svjedoče o njegovom velikom profesionalnom znanju, trudu i energiji koju je ulagao u svoj posao. Posebno talentovanu djecu je u okviru vannastavnih aktivnosti podučavao sviranju na klaviru, harmonici i tamburi. Iz svjedočenja Marije Vujović⁷, njegove učenice, saznajemo kako je svoje talentovane đake redovno vodio u Nižu muzičku školu u Kotor, gdje je njihovo napredovanje pratila čuvena profesorka Vida Matjan.

Nakon odlaska Ivana Odabašića u penziju, nastavu u kraćem periodu preuzima Emilija Milovanov, takođe slijepa nastavnica muzike. Na njeno mjesto dolazi Radenko Bojović, i sam učenik Zavoda, koji je svoje profesionalno muzičko znanje stekao na Muzičkoj akademiji u Beogradu. Profesor Bojović je čitav svoj radni vijek proveo u ovoj ustanovi. Svojim nesebičnim angažovanjem na području muzičkog opismenjavanja slijepih učenika posebno je dopriniosio da muzički nadareni učenici sa oštećenjem vida uspijevaju da se upišu u Nižu muzičku školu u Podgorici.

Nakon penzionisanja Radenka Bojovića 1998. godine, nastavu preuzima profesorka Borka Lakićević. Iz razgovora sa njom saznajemo da prije zapošljavanja u Zavodu nije imala nikakvo iskustvo u radu sa slijepom i slabovidom djecom. No, svjesna odgovornosti sa kojom se suočila, naučila je osnove Brajeve muzičke notacije i uspješno muzički opismenila nekoliko generacija učenika sa oštećenjem vida.

Od 2010. godine nastavu predmeta Muzička kultura preuzima Saša Vuković, i sam sa oštećenjem vida, nekadašnji učenik Zavoda, koji je srednje muzičko obrazovanje stekao u Umjetničkoj školi za muziku i balet „Vasa Pavić” u Podgorici, a akademsko na Muzičkoj akademiji na Cetinju. Vuković predstavlja

⁷ Marija Vujović, penzionisana nastavnica muzike, jedini je slijepi muzički pedagog u Crnoj Gori koji je radio sa djecom zdravog vida. Takvi slučajevi su inače vrlo rijetki čak i na prostoru bivše Jugoslavije. U nižoj muzičkoj školi „Savo Popović” na Cetinju predavala je solfedo, klavir i harmoniku.

generaciju mladih profesora muzike u Crnoj Gori. Iako na početku nastavničke karijere, svjestan je odgovornosti sa kojom se susrijeće u radu sa invalidnom djecom i omladinom. Veliko je njegovo zalaganje na polju muzičkog obrazovanja svih učenika u Resursnom centru⁸, a posebno muzički nadarenih slijepih i slabovidih učenika. Tako sa velikim uspjehom rade školski hor i orkestar, a Vuković je i idejni tvorac muzičkih radionica, koje se održavaju u slobodno vrijeme učenika.

U vezi sa malim brojem slijepih i slabovidih osoba u Crnoj Gori koje su stekle najmanje srednji nivo profesionalnog muzičkog obrazovanja i kojima muzika predstavlja profesionalno opredjeljenje, zanimljivo je zapažanje koje je prije skoro pedeset godina iznio Miličko Miketić, upravnik Zavoda u Risnu od oktobra 1949. do 1952, u svom izlaganju na Drugom kongresu defektologa Jugoslavije, a u vezi sa profesionalnom orijentacijom slijepih osoba. Njegovo zapažanje i danas može biti jednako aktuelno. On primjećuje da u zavodima u Jugoslaviji osnovnu školu godišnje završava oko 80 učenika sa oštećenjem vida. Od toga se oko 36 učenika upisuje u srednju medicinsku ili birotehničku školu, dok su ostali uglavnom orijentisani na škole učenika u privredi. Miketić sugerije da bi trebalo (...) razmisliti o pitanju upućivanja većeg broja svršenih učenika osnovnih škola za slijepe u srednje muzičke škole, jer postoje široke mogućnosti zapošljavanja stručnih učitelja u masovnim školama ili na drugim mjestima gdje se traže muzičari⁹. Sugestija Miketića mogla bi biti primijenjena i u savremenom trenutku. On dalje navodi da u Jugoslaviji radi (...) svega oko 40 slijepih u školama kao učitelji, nastavnici i profesori muzike¹⁰. Osnovne razloge zbog kojih ne dolazi do upisa većeg broja slijepih učenika u srednje muzičke škole Miketić definiše na sljedeći način: „I pored činjenice što se u srednjim muzičkim školama nastava uglavnom organizuje individualno, predavači nijesu u mogućnosti da slijepim učenicima posvete posebnu pažnju koja je nužna da bi oni sa uspjehom savladali gradivo. Srednje muzičke škole nemaju specijalnih udžbenika, pa su slijepi učenici prinuđeni da skoro sve uče po diktatu. Poseban problem predstavlja vježbanje jer ove škole ne mogu slijepom učeniku dati dovoljno vremena za vježbanje zbog velikog broja učenika. Uviđajući pomenute i još mnoge druge teškoće, neke muzičke škole pružaju ogorčen otpor prijemu novih učenika s oštećenjem vida, a i ako ih prime, pod

⁸ Zavod za školovanje i profesionalnu rehabilitaciju invalidne djece i omladine u Podgorici promijenio je 2012. godine naziv i sada se zove Resursni centar za djecu i mlade „Podgorica”.

⁹ M. Miketić, *Uključivanje slijepih u život*, Beograd, Specijalna škola, broj 1, Drugi kongres defektologa Jugoslavije, 1966, str. 278–286.

¹⁰ *Ibid.*, 279.

pritisakom društva, oslobađaju ih nekih predmeta, primjenjuju druge kriterije ocjenjivanja i sl. Učenici koji ovako završavaju srednje muzičke škole izlaze iz njih sa nedovoljnim stručnim znanjem, što se neminovno negativno odražava na njihov rad. To su, donekle, i razlozi zbog kojih se malo slijepih odlučuje da se posveti muzičkoj profesiji”.¹¹

Inkluzivno obrazovanje kao model u muzičkim školama

Posmatrajući aktuelnosti vezane za koncept savremenog obrazovanja, inkluzivno obrazovanje se nameće kao jedna od najaktuelnijih tema. U Crnoj Gori termin *inkluzija* ušao je u širu upotrebu prije desetak godina, da bi posljednjih godina postao jedan od najčešće upotrebljivanih termina vezanih za promjene u obrazovanju. Ministarstvo prosvjete i nauke Republike Crne Gore je počelo sa realizacijom programa „Inkluzivno obrazovanje” u školskoj 2003/04. godini u saradnji sa UNICEF-om i Pedagoškim centrom. U projekat je tada bila uključena 21 škola i 81 dijete sa smetnjama u razvoju. Projekat inkluzije u Crnoj Gori je veoma kompleksan i zahtjevan. Prilikom njegove realizacije treba imati u vidu otežavajuće specifičnosti sredine, kao što su zatvorenost i rigidnost kada su u pitanju djeca sa funkcionalnim i razvojnim smetnjama. Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim potrebama je prvi put u Crnoj Gori stupio na snagu 2004. godine. Objavljen je u „Službenom listu” RCG broj 80/04, od 29. decembra 2004. godine, i predstavlja bitan preduslov za realizaciju projekta inkluzije.

Inkluzija se povezuje i sa procesima demokratizacije u društvu i obrazovanju, pa se može govoriti i o društvenoj inkluziji u širem smislu i o obrazovnoj inkluziji, koja podrazumijeva uključivanje u obrazovanje učenika iz marginalizovanih grupa. Mekdonel (McDonnell)¹² upozorava da inkluzija nije mjesto obrazovanja, već metod obrazovanja djece sa posebnim obrazovnim potrebama. Takvo obrazovanje mora biti usmjereno na individualne potrebe svakog učenika, a njegov cilj je obezbjeđivanje najmanje restriktivnog okruženja za razvoj, učenje i socijalizaciju djece sa posebnim potrebama.

Inkluzivni model obrazovanja u osnovnim muzičkim školama podrazumijeva na prvom mjestu promjenu okruženja — potrebno je program i metode rada prilagoditi mogućnostima djece sa oštećenjem vida, prilagoditi nastavna sredstva, ukloniti arhitektonske barijere. Sve ovo zahtijeva veliku pripremu i podršku.

¹¹ M. Miketić, *op. cit.*, 279.

¹² L., McDonnell, M. McLaughlin and P. Morrison, (eds), *Educating One and All: Students with Disabilities and Standards — based Reform*. Washington D. C.: Nacional Academy Press, 1997.

Bot (Booth citirano prema Vukajlović)¹³ primjećuje da nema mnogo primjera škola koje uključuju svu djecu iz okruženja. Mogli bismo se u potpunosti složiti sa ovom konstatacijom jer smo, baveći se ovom temom, došli do saznanja da se vrlo mali broj djece sa oštećenjem vida u Crnoj Gori školuje u svojoj lokalnoj sredini. Njihovo školovanje i profesionalna rehabilitacija je u većini slučajeva vezana za Resursni centar za djecu i omladinu „Podgorica” u Podgorici, koji je jedina specijalizovana ustanova u Crnoj Gori u kojoj se obrazuju djeca sa oštećenjem vida. U školskoj 2013/14. godini u Centru se školovalo 11 djece osnovnog školskog uzrasta sa različitim oblicima oštećenja vida. „Međutim u ovakvim uslovima deca oštećenog vida najčešće su veoma rano odvojena od roditelja i izdvojena iz šire socijalne sredine u cilju permanentne i sistematične edukacije i pripreme za život, bez stalnog i neposrednog kontakta sa decom koja vide, a to znači i bez mogućnosti uzajamnih uticaja” (Jablan, Hanak, 2005: 15). Već time što su na određen način otrgnuti iz svojih lokalnih zajednica, oni nijesu prisutni ni u školama za osnovno muzičko obrazovanje, ili su prisutni u zanemarljivo malom broju.

Muzikalno dijete sa oštećenjem vida potrebno je na vrijeme prepoznati i razvijati njegove muzičke potencijale, odnosno uputiti ga na školovanje u muzičku školu. Postavlja se pitanje: ko treba da prepozna muzičke sposobnosti kod djeteta sa oštećenjem vida, i ko na te sposobnosti treba da obrati posebnu pažnju? Važnu ulogu svakako imaju roditelji, ali ne treba zanemariti činjenicu da su oni najčešće preokupirani zdravstvenim stanjem svog djeteta, brigom oko načina na koji će se školovati, obezbjeđivanjem potrebnih finansijskih sredstava i slično. Zbog toga važnu ulogu preuzimaju profesori razredne nastave — učitelji, koji u periodu važnom za razvoj muzičkih sposobnosti mogu svojim savjetima uputiti učenika i roditelje na upis u muzičku školu. Pored toga što će upisom u muzičku školu biti ispunjena želja učenika da nauči da svira određeni instrument, postoje i drugi pozitivni uticaji koji će se ostvariti sticanjem obrazovanja u muzičkoj školi. Smatramo da se određene prednosti redovnog obrazovanja u muzičkim školama poklapaju sa prednostima o kojima govori Popović: „Zajedničko učenje i rad svih učenika doprineće prevazilaženju predrasuda koje oni sa vidom imaju prema slepima. U školi sa zdravom decom, slepo dete će biti izloženo i pozitivnim i negativnim iskustvima, što će doprineti razvoju realističkog self-koncepta, što je veoma bitno za uspešno prilagođavanje slepe dece” (1991: 204). U redovnoj školi djeca sa hendikepom su manje otuđena, manje se osjećaju drugačijom, manja je mogućnost etiketiranja;

¹³ B., Vukajlović, *Inkluzivno obrazovanje — stavovi roditelja i nastavnika prema inkluzivnom obrazovanju*, Banja Luka: Naučna knjiga, 2004.

okolina redovne škole djeluje pozitivnije i stimulativnije na djecu sa posebnim potrebama, pogotovo na području govora, komunikacije, igre; uključena u redovnu školu, djeca sklapaju međusobno prijateljske odnose (Stančić, prema Vukajlović, 2004). Takođe, ne treba zanemariti ni uticaj koji će ovaj model školovanja imati na učenike opšte populacije.

Uobičajeno je da se muzikalna djeca zdravog vida nakon prepoznatih muzičkih sposobnosti u ranom uzrastu, često još i predškolskom, upisuju u osnovne muzičke škole. Kada pogledamo istu populaciju djece sa oštećenjem vida, postajemo svjesni da se iz različitih razloga vrlo rijetko, u veoma malom broju, upisuju u muzičke škole. Razloga ima više, a najčešći su: neinformisanost roditelja, njihova preokupiranost zdravstvenim prolemima djeteta, nerazumijevanje u samoj muzičkoj školi. Vrlo često se dešava da muzikalno dijete sa vizuelnim hendikepom ne uspijeva da se upiše u muzičku školu jer je „preraslo godinama” vrijeme za upis. Moramo primijetiti da je u pogledu starosnog doba učenika upisna politika u našim muzičkim školama prilično stroga i ograničavajuća, pa se tako najčešće ne mogu upisati učenici stariji od deset godina. Mišljenja smo da bi ovu praksu trebalo mijenjati. Ako kod djeteta postoji želja da se bavi muzikom, da uči sviranje na željenom instrumentu, potrebno mu je to omogućiti, bez obzira na njegove godine. Čini se da je većina muzičkih pedagoga zaposlenih u muzičkim školama prvenstveno rukovođena postignućima, a zaboravlja, po našem mišljenju, najvažniji razlog — radost djeteta koje kroz muziku otkriva novi svijet, te razvija svoju kreativnost i maštu.

Zaključak

Nastava muzike predstavlja jedan od najznačajnijih vidova nastave kada su u pitanju djeca sa posebnim obrazovnim potrebama. Pored nesumnjivog značaja koji ima za sticanje opšteg obrazovanja, nastava muzike ima i dodatni značaj — za slijepu i slabovidu djecu muzika predstavlja prozor u svijet, to je područje umjetnosti kojim se ova djeca mogu gotovo bez ograničenja baviti kao rijetko kojom drugom umjetnošću. Na muzičkim pedagogima je, ali i društvu u cjelini, da se odgovorno i profesionalno postave prema pitanju muzičkog obrazovanja učenika oštećenog vida, te omoguće sticanje znanja iz oblasti muzičke umjetnosti i razvijanje njihove muzikalnosti u skladu sa muzičkim sposobnostima.

Literatura

- [1] Grupa autora, *Zavod za školovanje i profesionalnu rehabilitaciju invalidne djece i omladine — pedeset pet godina pedagoškog i humanog rada*, Podgorica: Zavod za školovanje i profesionalnu rehabilitaciju invalidne djece i omladine Podgorica, 2003.
- [2] Hrnjica, S., Bala, J., Dimčović, N., Novak, J., Popović, D., Radoman, V., Radonjić, J., Živković, G., *Ometeno dete, uvod u psihologiju ometenih u razvoju*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1991.
- [3] Jablan, B. i Hanak, N., Iskustvo kao faktor promene stavova dece sa vidom prema slepoj deci (Prilog ideji inkluzivnog obrazovanja), *Istraživanja u defektologiji* 7, Beograd: Defektološki fakultet, 2005, str. 15–28.
- [4] Marković, V., „Inkluzivno obrazovanje u osnovnoj muzičkoj školi — problemi i izazovi”, Zbornik radova sa naučnog skupa *Tradicija kao inspiracija* (str. 655–662), Banja Luka: Akademija umjetnosti Univerziteta u Banjoj Luci, 2011.
- [5] McDonnell, L., McLaughlin, M. and Morrison, P. (eds), *Educating One and All: Students with Disabilities and Standards — based Reform*. Washington D. C.: Nacional Academy Press, 1997.
- [6] Mikić, M., *Uključivanje slijepih u život*, Beograd, Specijalna škola, broj 1, Drugi kongres defektologa Jugoslavije, 1966, 278–286.
- [7] „Službeni list” RCG broj 80/04, od 29. decembra 2004. godine.
- [8] Vukajlović, B., *Inkluzivno obrazovanje — stavovi roditelja i nastavnika prema inkluzivnom obrazovanju*, Banja Luka: Naučna knjiga, 2004.

Vedrana MARKOVIĆ

MUSIC EDUCATION OF BLIND AND VISUALLY IMPAIRED PERSONS IN MONTENEGRO FROM THE MIDDLE OF THE XX CENTURY TILL TODAY

Summary

The blind and partially sighted students are part of the students' group with special educational needs. Even though many international and national documents guarantee equal rights for all, when it comes to getting education, music education included, the path of acquiring professional music education is in many ways difficult for the students with visual impairment. The work lays out the development of music education of blind and partially sighted persons in Montenegro from its beginnings, through institutions such as Home for the Blind in Risan, Institute for Education and Professional Rehabilitation of the Disabled Youth in Montenegro, up to the contemporary age in which a certain number of visually impaired students, still a small figure, is involved in the work of music schools. A brief review is made regarding the contents of various teaching programs with a special focus on extracurricular music activities. The need to make the inclusive music education in the Montenegrin music school a reality is emphasized. For this purpose, the guidelines for possible development and progress with regard to acquiring professional music education of blind and partially sighted students are given.

Key words: *music education, students with visual impairment, special educational needs, inclusive education*